

KÜLTÜRÜMÜZDE DESTANCILIK GELENEĞİ VE FEHMİ GÜR'ÜN DESTANCILIĞI*

Dr. Doğan KAYA

Edebiyatımızda destan denilince iki kavram akla gelmektedir. Birincisi milletin bütün fertlerini ilgilendiren macera, kahramanlık ve olayları konu edinen *millî destanlar*; ikincisi de düşünce, durum, kanaat ve inancın ele alındığı ve âşıklar tarafından manzumeleştirilmiş şiir şekli olan *halk destanları*.

Biz, burada ikinci tip destanlar üzerinde duracağız. Bu tip destanlar hacim itibariyle en az 3 dörtlük, en fazla 150-160 dörtlük kadar olabilir. Söz gelişi, Âşık Talibî Coşkun'un döner ayakla söylediği 160 dörtlük hacminde *Dolaştı Dünyayı Aldı Diline* adlı bir seyahat destanı vardır. Destanlar, bir bakıma divan şiirinde kasidenin karşılığı olarak nitelendirilebilir.

Destanlar koşma kafiye düzenindedir, ancak bekçi destanlarında olduğu gibi mani tipinde destanlar da yok değildir. Genellikle 11 heceli olmakla birlikte 8 hatta 7 heceli destanlar da vardır.

Destanda anlatım, hikâye etme esasına dayanır. Bir bakıma didaktik şiir mahiyetindedir. Bir olayın anlatılması asıl gaye olduğundan duygusal öğelere pek rastlanmaz. Zaman zaman güzel yahut tabiat tasvirlerinde bu yola başvurulur.

Hemen hemen her konu, destanın kapsamına girer. Bu çerçevede *atasözü, bekçi, deprem, dolandırıcı, dulavrat, esnaf ve meslek, eşkıya, evli-bekâr, gelin-kaynana, güzeller, hapishane, iki evli, karı-koca, kılıbık, kıtlık, meyve, millî, mirasyedi, hastalık, savaş, sel, seyahat, ters öğüt, yalancı, yangın, yemek, yer-gök, yöre-belde* destanları ile *elifnameler, şairnameler* ve *yaşnameler* söz konusu edilebilir.

Destanlar bir olay anlatmakla beraber, gerçeği tamamıyla anlatıyor denilemez. Şair, kendi muhayyilesinden ifadeler katarak destanı ahenkli ve kalıcı bir hale getirir. Fakat hastalık destanlarında olduğu gibi bazı destanlarda da olayların olduğu gibi yansıtıldığı görülür.

Halk destanları XIX. yüzyıldan itibaren muhtelif ebattaki kâğıtlara yazılmış ve satılmaya başlanmıştır. XX. yüzyılın ortalarından itibaren de A4 kâğıdı büyüklüğündeki üçüncü hamur kâğıtlara, genellikle kâğıdın tek yüzüne basılmıştır. Sağ alt tarafında fiyatı yazılıdır. Bu zamanına göre 25 kuruş, 50 kuruş veya 100 kuruştur. Bazı destanların sağ veya sol altına tarih ve basıldığı matbaanın adı yazıldığı da olmuştur.

Destanlar özel ve yanık bir ezgi ile okunur. İhtiva ettiği nükteleri veya acıları yansıtması, bir bakıma buna bağlıdır. Destan söyleyen ve geçimini destan satarak

---

* Yayımlandığı yer: *Kültür Evreni*, Yaz 2013, S. 17, s. 64-74.

sağlayan halk şairine *destancı* denilir. Destancılar, âşık nitelikli kişilerdir, ancak karşılaşma yapma, muamma çözmeye, hikâye anlatma vs. gibi âşıklığın pek çok vecibesini yerine getirmemezler, getiremezler. Söylediği şiirler destan ağırlıklı şiirlerdir.

Destancı, makam bilen birisidir. Destanların satıldığı ortamların içinde çarşı, mahalle, tren, otobüs terminalleri, cami önleri, pazar yerleri başta gelir. Destancı, bir kolunda sattığı destanları taşır, diğeriyle de destanlarını satar ve bir yandan da dudaklarından ezgiyi eksik etmez. *Destancılar, sonraki dönemlerde, metni, bir teybe okuyup onu çalmak suretiyle destan satma yoluna gitmişlerdir.*

1980'li yılların başında sona eren destan söyleme geleneğinin Sivas'taki temsilcileri, *Turan Koç, Ahmet Bayrak, Hüseyin Gülmez, İbrahim, Güney köylü Turan Karakaş, Davulalalı Âşık Ahmet, Koyunculu Âşık Osman, Mutubeyli Nedimî (Mahmut Danişment)* ile *Baharözlü Feryadî* idi.

Orta Anadolu'da başka illerde de destancı şairler vardır. Kayseri'nin Tomarza ilçesinin Taf köyünden *Gözübenli Mustafa Önder*, Niğde'den *Cemil Turgut*, Yozgat'ın Çayıralan ilçesinin *Hüseyin Yıldırım*, Sorgun'un Tatlı köyünden *Hurşit Atmaca*, Çorumlu *İsmail Kara*, Ürgüplü *Mustafa Duran*, Adana'nın Saimbeyli ilçesinden *Mahmut Tunar*, Malatyalı *Fehmi Gür*, *Mehmet Ali Cengiz*, tespit edebildiğimiz destancılar dandır.

Destan vadisinde önemli bir yeri olan ve gelecekte hak ettiği yeri alacağına inandığımız *Fehmi Gür (1914-1982)*'ün şiirleri bir kısmı hacimli koşmalar, önemli bir kısmı de destan niteliğindedir. Destanda anlatım, hikâye etme esasına dayanır. Bir bakıma didaktik şiir mahiyetindedir. Bir olayın anlatılması asıl gaye olduğundan duygusal öğelere pek rastlanmaz. Zaman zaman güzel yahut tabiat tasvirlerinde bu yola başvurulur. Biz incelediğimiz şiirlerden destan olanları ayırt etmek için bu esasa göre hareket ettik.

Arapgirli *Fehmi Gür*, gezgin bir şairdir. Bu özelliğiyle geleneğin dışında değildir. Doğduğu köy olan Bostancık'tan ayrılıp 1934'te Arapgir'e gelmiş ve ömrünü burada geçirmiştir. Ancak zaman zaman başta Malatya olmak üzere Sivas, Kayseri, Erzincan, Gaziantep, Kahramanmaraş, Adıyaman, Elazığ, Mersin, Adana-Ceyhan, Konya, Afyon, İzmir, İstanbul ve Ankara'ya da gitmiş, destanlarını buralarda satma imkânı bulmuştur. Ankara'da *Nail Tan* ve *Feyzi Halıcı* gibi isimlerle buluşmuş, onlardan yardım talep etmiştir.

Sazı olmayan ancak irticali kuvvetli olan bir şairdir. 1000'den fazla şiirinin olmasını buna bağlayabiliriz. Ancak irticali kuvvetli olmasına rağmen, herhangi bir âşıkla karşılaşma yapmamıştır.

Âşık edebiyatında önemli dallarından birisi de halk hikâyeleridir. Kimi âşıklar hikâye tasnif ederler, kimileri de bizatihi hikâyeye kendileri konu olurlar. *Fehmi Gür*'ün de bildiğimiz kadarıyla yayımlanmamış "*Fehmi ile Suriye*" adında 95 sayfalık bir aşk hikâyesi tasnif etmiştir.

Şiirlerinde mahlas olarak adını kullanmıştır. Bilindiği gibi halk şairleri / âşıklar şiirlerinde son dörtlükte adını veya mahlasını kullanır. Mahlas bir bakıma

şairin imzası hükmündedir. Fehmi Gür, yine geleneğe bağlı kalarak bütün şiirlerinde mahlas kullanmıştır.

Fehmi Gür, destanlarını bir teybe okur, onunla destanını satardı. Herhangi bir makam, ezgi terennüm etmezdi. Kimi zaman yanında gezen arkadaşı saz çalar, halkın dikkatini üzerine toplardı.

Destanlarıyla ön plana çıkan Fehmi Gür'ün 70 konuda toplam 240 destanını tespit etmiş bulunmaktayız. Şunu açık yüreklilikle söyleyebiliriz ki şiirlerinde bu kadar çeşitli konuya yer vermesi yönüyle edebiyatımızda ilk sıraları alabilecek güçte bir şairdir. Bunu, Fehmi Gür'ün toplumla ve fertlerle iç içe olmasına, hiçbir konuya kayıtsız kalmamasına, dikkatine, zekâsına ve hisli bir şair oluşuna bağlayabiliriz.

Sözünü ettiğimiz 70 konunun başlıkları şöyledir:

Amentü, Ana-Baba hakkı (2), Ana-Kız, Bahar (6), Bahtsız evliler, Bayram (Kurban Bayramı), Bekâr-Bekârlık (2), Belde (6), Boğaz Köprüsü, Bülbül (3), Büyük Zatlar, Cezayir katliamı, Cuma namazı, Dirliksiz kadın, Dert-Şikâyet, Düğün (2), Dünya (14), Elifname, Esnaf, Fanilik (9), Felek-Feleğe sitem (6), Gaflet (3), Geçim zorluğu (4), Gönül (23), Grip, Gurbet, Güzeller (2), Hacılar (2), Halk hikâyesi kahramanları (4), Hayal, İbret, İkaz-İbret (8), İki evli, İnsan (13), İslam'ın doğuşu, İyi kadın-Kötü kadın, Kadınlar (4), Kaynana-Gelin (2), Kazak erkek, Kerbalâ, Kılıbık (4), Kış, Kız-Gelin (2), Kızlar, Kibirli (2), Kibirli, Kişi (14) (7 tanesi Hz. Muhammet için), Kul hakkı, Nefis-Şeytan, Nevruz, Öğüt (6), Ömür (3) (1 tanesi özel), Pişmanlık-Af, Ramazanı karşılama (3), Ramazanı uğurlama, Ramazanı yolu etme, Sabır, Susuzluk, Şehirler, Şikâyet (4), Taşlama Yergi (22), Tembel Kadın, Toprak (2), Türkiye, Tütün tabakası, Varlıkların Yaratılması, Yaşlılık (10), Yaşname (5), Yayla, Yemek-Gıda (9).

Söz konusu destanlardan sayı itibarıyla en fazla olanları; Gönül (23), Taşlama Yergi (22), Dünya (14), Kişi (14), İnsan (13), Yaşlılık (10)'la ilgili olanlardır.

Bütün bu kavramları bir araya getirdiğimizde onun karakteristik vasfı ile ilgili olarak şu hükümleri çıkarabiliriz:

*Fehmi Gür, gönüle değer veren, gönül kırmayan, doyumsuz arzular içinde olan gönlünü durdurmasını bilen ve bu şuurla yaşayan birisidir.

*Fehmi Gür, toplumdaki düzensizlikler ve çarpıklıklar karşısında kayıtsız kalmayan, doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen açık yürekli, cesur birisidir.

* Dünya, güzellikleriyle insanı kendisine bağlar. Hâlbuki bu dünyaya ait arzu, hırs, neşe, zevk, kin, tamah menfaat vs. hasletlerin insana bir kazancı olmayacaktır. Dünya geçicidir. İnsan, ölümlü olduğunu unutmamalıdır. Bunu bilen insan, arzu edilen insan seviyesinde yaşayacaktır.

*İnsanlar, yaratılmışlar içinde üstün özelliklere sahip bir canlıdır. Eşref-i mahlûkattır. Bu özelliğini asla unutmayıp yaşantısını ona göre sürdürmelidir.

*Yaşlılık, geride acıların, hüznünlerin bırakıldığı hazan mevsimidir. Hani denir ya “Gençler düşünebilse, ihtiyarlar yapabilse!” Ne çare ki hayıflanmanın bir faydası yoktur. Fehmi Gür, insanlara sık sık faniliğini hatırlatır ve bütün bunlar ideal insan olma yolunu gösteren hatırlatmalardır.

Sözcüğü;

Her âli dediğin âli değildir

Her veli dediğin veli değildir

Her deli dediğin deli değildir

Hak yola başını koyanlar vardır

(C. II, s. 1011)

derken insanlar hakkında ön yargılı olmamayı hatırlatır.

Fehmi Gür, ölçü olarak hecenin 8 ve 11’li kalıplarını kullanmıştır. Bunlardan da daha çok 11’li heceyi tercih etmiştir. İncelediğimiz şiirlerde de bunu görmekteyiz. Fehmi Gür 240 destanın 201’ini 11 hece, 39’unu da 8 hece ile söylemiştir.

Fehmi Gür şiirlerini 5 dizeli bentlerden oluşan birkaç şiirinin dışında dörtlüklerle vücuda getirmiştir. Bilindiği gibi âşık tarzı şiir geleneğinde şiirde dörtlük sayısı en 3 olmalıdır. Meseleyi bu açıdan baktığımızda Fehmi Gür’ün 3 dörtlük halinde olan şiiri hemen hemen yok gibidir. Şiirleri, genellikle 8 dörtlükten oluşmaktadır. 240 destanda da durum böyledir. Destanlardan 197’si 8 dörtlük, 53’ü de farklı dörtlük sayısına sahiptir ve bu 53 destanın dörtlük sayısı şöyledir:

5 dörtlük (1 destan),

6 dörtlük (3 destan),

7 dörtlük (11 destan),

9 dörtlük (13 destan),

10 dörtlük (6 destan),

11 dörtlük (3 destan),

12 dörtlük (4 destan),

13 dörtlük (2 destan),

14 dörtlük (2 destan),

16 dörtlük (5 destan),

17 dörtlük (1 destan),

19 dörtlük (1 destan),

24 dörtlük (1 destan).

Kimi zaman şairlere, işledikleri konulara ve şiir şekillerine göre dert şairi, gurbet şairi, vatan şairi, kaside şairi vs. gibi birtakım sıfatlar yakıştırılır. Meseleye bu çerçevede bakacak olursak Fehmi Gür’e nasıl bir sıfat vermek gerekir? Elimizde mevcut olan şiirlere baktığımızda Fehmi Gür’ün hiçbir halk şairinde / âşıktaki göremediğimiz sayıda destan vücuda getirdiği görmekteyiz. Toplumun ve insanların duygularına tercüman olan, onların durumlarını, dünya görüşlerini,

kanaatlerini, vuku bulan olayları, mistik konuları tespit edip şiir olarak ebedileştirmiş böylesine büyük bir değere “destan şairi” sıfatının uygun olacağını düşünüyorum. Nitekim bir şiirinde kendisi de bunu ikrar etmektedir:

*Almaz kimse şairlerin sözünden
Durmadan yazarız destan efendim
(C. II, s. 919)*

Nur içinde yatsın!

...

Tespit ettiğimiz destanların konularına göre dökümü şöyledir: Sayfa numarası ibaresi Ramazan Çiftlikçi'nin hazırlamış olduğu kitaptaki sayfa numaralarına aittir.¹

Destanın konusu	Hece Sayısı	Dörtlük sayısı	Sayfa numarası
Amentü	11	8	487
Ana-Baba hakkı	11	8	1023
Ana-Baba hakkı	8	8	312
Ana-Kız	11	16	288-289
Bahar	11	7	972
Bahar	11	8	180
Bahar	11	8	267
Bahar	11	8	719
Bahar	8	8	580
Bahar	8	9	208
Bahtsız evliler	8	8	586
Bayram (Kurban Bayramı)	8	9	228
Bekâr	8	10 (bent)	975-976
Bekârlık	11	8	644
Belde (Arapgir)	11	8	1025
Belde (Arapgir)	11	8	1026
Belde (Arapgir)	11	8	1027
Belde (Arapgir)	11	8	1028
Belde (Arapgir)	11	9	1024
Belde (Çarşıbaşı)	11	8	177
Boğaz Köprüsü	11	8	1053
Bülbül	11	6	366
Bülbül	11	8	364
Bülbül	11	8	365
Büyük Zatlar	11	8	737

¹ Ramazan Çiftlikçi, *Arapgirli Halk Şairi Fehmi Gür Hayatı-Sanatı- Bütün Şiirleri*, C. I-II, Malatya, 2000.

Cezayir katliamı	11	12	843
Cuma namazı	8	8	179
Dirliksiz kadın	11	7	539
Dert-Şikâyet	11	8	227
Düğün	11	8	1044
Düğün	11	8	610
Dünya	11	8	1008
Dünya	11	8	1014
Dünya	11	8	186
Dünya	11	8	188
Dünya	11	8	508
Dünya	11	8	657
Dünya	11	8	721
Dünya	11	8	755
Dünya	11	8	809
Dünya	11	8	882
Dünya	11	8	949
Dünya	8	8	187
Dünya	8	9	1005
Dünya	8	9	656
Elifname	11	8	411
Esnaf	11	14	868
Fanilik	11	8	330
Fanilik	11	8	331
Fanilik	11	8	355
Fanilik	11	8	356
Fanilik	11	8	357
Fanilik	11	8	358
Fanilik	11	8	359
Fanilik	11	8	528
Fanilik	8	8	1043
Felek-Feleğe sitem	11	8	181
Felek-Feleğe sitem	11	8	182
Felek-Feleğe sitem	11	8	339
Felek-Feleğe sitem	11	8	545
Felek-Feleğe sitem	11	8	892
Felek-Feleğe sitem	11	9	340
Gaflet	11	8	295
Gaflet	8	8	294
Gaflet	8	8	297
Geçim zorluğu	11	14	864-865
Geçim zorluğu	11	8	835
Geçim zorluğu	11	8	836

Geçim zorluğu	11	8	860
Gönül	11	16	1056-1057
Gönül	11	6	370
Gönül	11	6	374
Gönül	11	7	263
Gönül	11	8	299
Gönül	11	8	372
Gönül	11	8	373
Gönül	11	8	375
Gönül	11	8	376
Gönül	11	8	377
Gönül	11	8	378
Gönül	11	8	379
Gönül	11	8	552
Gönül	11	8	756
Gönül	11	8	758
Gönül	11	8	997
Gönül	8	7	371
Gönül	8	8	1007
Gönül	8	8	1058
Gönül	8	8	301
Gönül	8	8	302
Gönül	8	8	304
Gönül	8	8	757
Grip	11	8	185
Gurbet	11	8	688
Güzeller	11	8	610
Güzeller	11	8	646
Hacılar	11	8	268
Hacılar	8	8	971
Halk hikâyesi kahramanları	11	7	222
Halk hikâyesi kahramanları	11	8	306
Halk hikâyesi kahramanları	11	8	746
Halk hikâyesi kahramanları	11	9	715
Havadis	11	8	1048
Hayal	11	11	473
İbret	11	8	967
İkaz-İbret	11	8	231
İkaz-İbret	11	8	232
İkaz-İbret	11	8	284
İkaz-İbret	11	8	322
İkaz-İbret	11	8	327
İkaz-İbret	11	8	328

İkaz-İbret	11	8	329
İkaz-İbret	11	8	333
İki evli	11	9	961
İnsan	11	16	145-146
İnsan	11	8	1011
İnsan	11	8	1013
İnsan	11	8	1047
İnsan	11	8	627
İnsan	11	8	629
İnsan	11	8	640
İnsan	11	8	670
İnsan	11	8	672
İnsan	11	8	674
İnsan	11	8	955
İnsan	11	9	540
İnsan	8	8	666
İslam'ın doğuşu	11	8	858
İyi kadın-Kötü kadın	11	8	570
Kadınlar	11	13	590-591
Kadınlar	11	8	588
Kadınlar	11	8	589
Kadınlar	11	8	839
Kadir Gecesi	11	8	883
Kaynana-Gelin	11	17	531-532
Kaynana-Gelin	8	8	798
Kazak erkek	11	8	450
Kerbalâ	11	16	848-949
Kılıbık	11	12	1041
Kılıbık	11	8	951
Kılıbık	11	8	973
Kılıbık	11	9	487
Kış	11	8	559
Kız-Gelin	11	8	248
Kız-Gelin	11	9	855
Kızlar	8	8	595
Kibirli	11	7	701
Kibirli	11	8	962
Kişi (Celal bayar)	11	10	1051
Kişi (Fehmi)	11	8	279
Kişi (Fehmi)	11	8	280
Kişi (Hz. Ali)	11	11	1017-1018
Kişi (Hz. Muhammet)	11	5	189
Kişi (Hz. Muhammet)	11	8	174

Kişi (Hz. Muhammet)	11	8	190
Kişi (Hz. Muhammet)	11	8	265
Kişi (Hz. Muhammet)	11	8	265
Kişi (Hz. Muhammet)	11	8	834
Kişi (Hz. Muhammet)	8	10	144
Kişi (İsmet İnönü)	11	6	1050
Kişi (Köroğlu)	11	8	741
Kişi (Nevzat Bey)	11	10	1055
Kul hakkı	11	8	221
Nefis-Şeytan	8	9	516
Nevruz	11	8	861
Öğüt	11	10	936
Öğüt	11	8	103
Öğüt	11	8	142
Öğüt	11	8	363
Öğüt	11	8	935
Öğüt	8	8	283
Ömür (Özel)	11	10	308
Ömür	11	16	693-694
Ömür	11	8	433
Pişmanlık-Af	11	8	287
Ramazanı karşılama	11	8	133
Ramazanı karşılama	11	8	134
Ramazanı karşılama	11	8	785
Ramazanı uğurlama	11	8	795
Ramazanı yolu etme	11	8	137
Sabır	11	8	945
Susuzluk	11	8	349
Şehirler	11	13	160-161
Şikâyet	11	11	566-567
Şikâyet	11	24	169-171
Şikâyet	11	8	397
Şikâyet	8	8	395
Taşlama Yergi	11	8	807
Taşlama-Yergi	11	7	235
Taşlama-Yergi	11	8	106
Taşlama-Yergi	11	8	212
Taşlama-Yergi	11	8	215
Taşlama-Yergi	11	8	236
Taşlama-Yergi	11	8	271
Taşlama-Yergi	11	8	272
Taşlama-Yergi	11	8	345
Taşlama-Yergi	11	8	347

Taşlama-Yergi	11	8	361
Taşlama-Yergi	11	8	502
Taşlama-Yergi	11	8	503
Taşlama-Yergi	11	8	667
Taşlama-Yergi	11	8	668
Taşlama-Yergi	11	8	681
Taşlama-Yergi	11	8	730
Taşlama-Yergi	11	8	808
Taşlama-Yergi	11	8	838
Taşlama-Yergi	11	8	840
Taşlama-Yergi	11	8	890
Taşlama-Yergi	8	8	509
Tembel Kadın	8	8	796
Toprak	11	7	281
Toprak	11	8	1034
Türkiye	11	9	223
Tütün tabakası	11	8	880
Varlıkların Yaratılması	11	8	258
Yaşlılık	11	7	914
Yaşlılık	11	8	1046
Yaşlılık	11	8	230
Yaşlılık	11	8	282
Yaşlılık	11	8	315
Yaşlılık	11	8	342
Yaşlılık	11	8	866
Yaşlılık	11	8	885
Yaşlılık	11	8	886
Yaşlılık	11	8	904
Yaşname	11	12	147-148
Yaşname	11	12	999
Yaşname	11	7	164
Yaşname	11	8	1004
Yaşname	8	9	856
Yayla	11	8	968
Yemek-Gıda	11	19	709
Yemek-Gıda	11	7	879
Yemek-Gıda	11	8	1040
Yemek-Gıda	11	8	250
Yemek-Gıda	11	8	253
Yemek-Gıda	11	8	722
Yemek-Gıda	11	8	921
Yemek-Gıda	8	8	341
Yemek-Gıda	8	8	714